

Källa: *The Newsletter* (27 augusti 1960)

Brian Pearce

Trotsky som historiker

April 1960

På historieskrivningens område införde Trotsky Marx' och Engels metoder till 1900-talet och de nya omständigheter som segern för arbetarrevolutionen i Ryssland frambringade. Trotsky framstår som den verkliga marxistiske historikern till skillnad från de stalinistiska förvrängarna som gjort så mycket för att misskreditera marxismens metoder.

För många historiker och liksom för människor i allmänhet som är medvetna om historiens betydelse som nyckel för dagens sociala och politiska problem, har den materialistiska historieuppfattningen alltför ofta kommit att framstå som ett slags skämt genom att stalinisterna framställer den i en form som har allt mindre med verkligheten att göra.

Tanken på en bestämd och begränsad följd av stadier genom vilka alla folk har passerat, eller måste passera – primitiv kommunism, slavägarsamhälle, feodalism, kapitalism, utan att lämna utrymme för möjligheten av att stadier kan överhoppas eller av förekomsten av sammansatta former eller övergångsformer, än mindre existensen av distinkta samhällstyper som knappast kan passas in i någon av de fyra okränkbara kategorierna. Därför är grunddragen i den materialistiska historieuppfattningen i dess pseudomarxistiska, stalinistisk tappning nuförtiden oförsvarbara, förutom på grundval av okunnighet eller cynism.

De värdefullaste arbetena som gjorts av marxistiskt influerade historiker i väst har gjorts i strid med Stalins formel. Det gäller i synnerhet den bortgångne Gordon Childes arbete om bronsåldern och de sociala förändringar som är associerade med denna, för vilka han myntade uttrycket ”den urbana revolutionen”.¹ Stalinistiska historiker har helt rätt hyllat Childes arbete som en triumf för den marxistiska metoden, men utan att förklara hur de kan förlika detta med Stalins formel. För några år sedan, när jag fortfarande befann mig på den stalinistiska sidan, sade jag till en historikerkollega att Childe och Stalin inte båda kunde ha rätt; och jag blev lite chockad – dock inte så mycket som jag borde ha blivit – när han svarade: ”Ja du förstår, Stalins formel är enbart en förenkling för massorna”.

Trotskyjs Ryska revolutionens historia

Trotsky var en praktisk politiker och hade små möjligheter att skriva historia som sådan. Men om hans *Ryska revolutionens historia*, utgiven i början av 1930-talet – i detta land av Victor Gollancz – har Isaac Deutscher nyligen sagt: ”Jag tror att det är ett av de största historiska arbeten som någonsin skrivits. Det är ett arbete som för närvarande är till största delen okänt, försummat, men det kommer att finna sin plats i den historiska litteraturen”.

För att få en introduktion till Trotskyjs sätt att förstå och använda den materialistiska historieuppfattningen finns inget bättre än att läsa det första kapitlet av hans *Ryska revolutionens historia*, ”Särdrag i Rysslands utveckling”, tillsammans med den första bilagan i samma band, som är en artikel, skriven 1922, där han diskuterar frågan med historikern Pokrovskij.²

Redan innan revolutionen stred Trotsky mot att den materialistiska historieuppfattningen reducerades till ett mekaniskt system av analogier, där efterblivna länder ses som om de följer

¹ Arkeologen och filologen Vere Gordon Childe (1892–1957) var specialist på Europas förhistoria. Han har skrivit många viktiga historiska arbeten, bland dem *The Bronze Age* (1930). På svenska finns [Människan skapar sig själv](#) (utgiven 1954) – Red

² Se [Ryska revolutionens historia del 1](#)

i de utvecklade ländernas fotsteg, och som enbart vid ett senare datum upprepar de utvecklingsformer som redan är kända i historien. Den ojämna utvecklingen, som långtifrån hade uppträtt för första gången under imperialismens epok, vilket Stalin hävdade för att passa sina syften, var ”en allmängiltig lag i den historiska processen”.

Denna ojämnhet gav dessutom upphov till överföring av drag från mer utvecklade länder till de mindre utvecklade länder som kom i kontakt med de förra. Det som Trotskij kallade ”kombinerad” [eller ”sammansatt”] utveckling var något som möjliggjorts genom att hoppa över flera stadier och som skapade samhälleliga övergångsformer av stor variation.

Rysslands kombinerande utveckling

I sin undersökning av sitt eget lands historia under ”Moskva”- och ”Petersburg”-perioderna, det vill säga från medeltiden och framåt efter de mongoliska invasionerna, visade Trotskij hur det samhälleliga framåtskridandet i Ryssland hade hämmats och kastats tillbaka så att städer inte utvecklades på samma sätt som i Västeuropa. Hantverket var även fortsättningsvis knutet till jordbruket i byarna; hantverket utvecklades endast svagt i städerna som huvudsakligen förblev administrativa och militära centra.

Inget självstyre genom skrän och kommuner uppstod för borgarklassen i Ryssland. På grundval av de hämmade villkoren för alla klasser, och ställda inför de mongoliska horderna och staterna i Väst som drog fördel av Rysslands svaghet, steg där fram enväldet, tsardömet, som koncentrerade all makt i sina händer, en stat som mer liknade den orientala despotismen än någon av staterna i det övriga Europa. Men för försvarets skull övertog denna monstruösa superstat och införde från de västliga grannländerna några av de mest avancerade teknologiska elementen och teknikerna vilket skapade en potentiellt explosiv kombination av det ytterst primitiva med det ytterst moderna.

Trotskij's tolkning av rysk historia gav upphov till teorin om den permanenta revolutionen, som i högsta grad är relevant för problemen i Asien idag; mest uppenbart, borde jag säga, när det gäller Japans revolutionära framtid.

Förutom i boken om Ryska revolutionen kan vi finna insiktsfulla tankar om historiska problem i Trotskij's samtliga skrifter i anslutning till de många politiska kamper han var inblandad i. Under senare år har säregenheter i Kinas historia diskuterats flitigt bland historiker. Marx' flyktiga och icke vidareutvecklade hänvisningar till ett ”asiatiskt produktionssätt”, om ett ”orientaliskt samhälle” som skiljer sig från både slavsamhället och från det feodala samhället, har så att säga återupptäckts, oberoende och i själva verket trots den ”officiella marxismens” stalinistiska väktare.

Det är värt att påpeka, att under sin kamp mot Stalin i praktiska frågor rörande den kinesiska revolutionen under åren 1927 och 1928, vägrade Trotskij gå med på att tvinga in den kinesiska verkligheten i ”feodalismens” tvångströja. Vägrade att på order i Kina enbart se en reproducering av europeiska samhällsformer och insisterade istället på att få partiet att se den kinesiska världens komplexa och säregna fakta.

”Kina har ingen jordägande adel” påpekade han. ”De stora och mellanstora jordegendomarna (som är omfattande i Kina) är mycket nära förbundna med kapitalet i städerna, inklusive det utländska kapitalet. Det finns ingen kast av feodala godsägare i Kina som står i opposition till borgarklassen. Den mest utbredda, vanligaste och mest hatade utsugaren i byarna är kulaken-ockraren, som är hantlangare för städernas finanskapital. Jordbruksrevolutionen är därför till sin karaktär lika mycket antifeodal som antiborgerlig. Ända från början, liksom därefter, är jordbruksrevolutionen i Kina

inte bara ett uppror mot några få verkligt feodala godsägare och byråkratin, utan också mot kulakerna och ockrarna.”³

Den kinesiska revolutionen gav Trotskij rätt

Den i vår tid segrande kinesiska revolutionen har i själva verket utvecklats, trots dess ledares önskan, längs de linjer Trotskij förutsåg istället för de som Stalin fastställde. För att förstå vad som pågår i dagens Kina, något som har djupa rötter i den kinesiska historiens specifika karaktär, samtidigt som man inte kan få någon vägledning i stalinistisk litteratur, är det nyttigt att gå tillbaka till Kommunistiska internationals dokument från den tid då Trotskij spelade en stor roll vid utformningen och redigeringen av dessa dokument. Här är t ex ett utdrag från den resolution om Orientfrågan som antogs av Kominterns fjärde kongress 1922.

”De särskilda jordbruksförhållandena i vissa delar av Orienten (nödvändigheten av konstgjord bevattning o. s. v.) vilka tidigare upprätthölls genom en egendomlig organisation, en kollektiv arbetsgemenskap på feodal-patriarkalisk grund, men senare undergrävdes genom ett kapitalistiskt rovdriftssystem, kräver likaledes en statlig organisation, som kan tillgodose samhällets behov på ett planmässigt sätt. Till följd av särskilda klimatiska och även specifika historiska förhållanden kommer småproducenternas kooperativa sammanslutningar att överhuvudtaget spela en betydande roll under övergångsperioden i Orienten.”

I det brittiska kommunistpartiet har studierna av den materialistiska historieuppfattningen, i den mån det fortfarande görs försök till detta i kurser och partiskolor, blivit en slags skolastiskt övning, en sorts ritual som inte har några verkliga anknytningar till dagens praktiska politik. I den trotskistiska rörelsen försöker vi kombinera teori med praktik på ett sätt som kommer att göra det möjligt för oss att, genom en bättre förståelse av historien, agera på ett mer vetenskapligt och därmed mycket effektivare i nuet. Endast genom att ärligt se verkligheten som den är, inom historien så väl som inom ekonomin eller vilket annat område som helst, kan man komma fram till teoretiska resultat som är värdefulla för arbetarklassen.

Här har Trotskij givit oss ett bra exempel. Han varnade oss redan 1923 för att förfälska historien, vilket blivit stalinismens adelsmärke. I sin artikel om Order nr. 1042 berättar han historien om den planerade reparationen av Rysslands järnvägsnät som förstörts under inbördeskriget och motbevisade vissa förvrängningar av denna historia som hade dykt upp. Han skrev: ”Visserligen kallade Marx revolutionen för historiens lokomotiv ... Men om det är möjligt att återställa järnvägsloken, är det omöjligt att göra detsamma med historiens lokomotiv... I dagligt tal kallas sådana försök förfälskningar.”⁴

Översättning: *Per-Olov Eklund*

³ Trotsky, [On The Canton Insurrection](#) – Three Letters To Preobrazhensky (1928)

⁴ Se artikeln 'Planerad ekonomi ("1042")' i samlingen [Den nya kursen](#)